

Зміст

Вступ до «Франкенштейна» (1831)	9
Том I	17
Франкенштейн, або Сучасний Прометей	37
Том II	95
Том III	157
Коментарі	231
Хронологія науки і життя Мері Волстонкрафт Шеллі	270

ВСТУП

ДО «ФРАНКЕНШТЕЙНА» [1831]

Коли видавці стандартних романів обирають «Франкенштейна» для одного зі своїх випусків, вони бажають і моєї розповіді про те, як створювалася ця історія. Я тим охочіше підкоряюся, що таким чином зможу надати загальну відповідь на запитання, яке часто чую: «Як тоді ще молодій дівчині спала на думку така огидна ідея і як вона розвивалася?». Це правда, що я не хочу виставляти себе на загальний огляд, але мій вступ буде лише доповненням до попереднього випуску й обмежуватиметься темами, які мають відношення тільки до мого авторства, навряд можу звинувачувати когось у надмірній цікавості.

Не дивно, що дочка двох видатних літераторів дуже рано замислилася про письменство. У дитинстві я бруднила папір; моїм улюбленим заняттям у години відпочинку було «написання історій». Попри це, більше задоволення я отримувала від зведення повітряних замків — потурання сновидінням у яві, створенню низки уявних пригод. Мої сни були водночас більш фантастичними й приємними, ніж мої твори. У написанні творів я була наслідувачем — радше робила так, як інші, ніж занотовувала власні ідеї. Те, що я писала, призначалося принаймні для очей ще однієї людини — супутника й друга мого дитинства; але всі мої мрії належали тільки мені; я нікому про них не розповідала; вони давали мені прихисток, коли я була роздратована, і найвище задоволення — коли почувалася вільною.

Дівчинкою я жила здебільшого в сільській місцевості й багато часу провела в Шотландії. Часом

відвідувала більш мальовничі місця; але моє звичне помешкання розташовувалося на пустельних і похмурих північних берегах Тею, недалеко від Данді. Я називаю їх пустельними та похмурими у ретроспективі; тоді вони не здавалися мені такими. Вони були околицями свободи й приємним затишком, у якому я, ніким не помічена, могла спілкуватися з творіннями власної фантазії. Я писала тоді в дуже популярному стилі. Саме під деревами поблизу нашого дому або на похмурих берегах і безлісих пагорбах недалеко від нього народжувалися й виростали мої справжні твори, відбувалися польоти моєї уяви. Я не була героїнею власних історій. Власне життя здавалося мені надто буденним. Не могла уявити себе в романтичній ролі, але не обмежувалася власною ідентичністю й могла наповнювати години творіннями, набагато цікавішими мені в тому віці, ніж власні відчуття.

Згодом життя моє стало більш насиченим, реальність замінила вигадку. Та мій чоловік від початку дуже хотів, щоб я довела, що гідна свого походження й вступила до ряду прославлених письменників. Він завжди спонукав мене до здобуття літературної репутації, про яку я дбала навіть у той час, хоча пізніше цілком збайдужіла до неї. Тоді чоловік хотів, щоб я писала, не стільки з думкою, що я можу створити щось варте уваги, скільки для того, щоб він міг визначити, як далеко я піду в майбутньому. Але я нічого не писала. Мій час займали подорожі та сімейні турботи; навчання з книжок, які я читала, або вдосконалення моїх ідей у спілкуванні з його більш розвиненим розумом, було єдиним літературним заняттям, яке мене приваблювало.

Улітку 1816 року ми відвідали Швейцарію й стали сусідами лорда Байрона. Спочатку проводили приємні години на озері чи блукали його берегами; лорд Байрон, який писав третю пісню «Чайльд Гарольда», був єдиним серед нас, хто занотовував свої думки на папері.

Мірою того, як він послідовно доносив їх нам, вони вбирали усе світло й гармонію поезії та, здавалося, сповіщали про божественну силу неба й землі, вплив яких ми сприймали разом із їх творцем.

Але літо виявилось вогким, похмурим, і невпинний дощ часто змушував нас залишатися вдома кілька днів. Нам до рук потрапили книги з оповіданнями про привидів, перекладені з німецької та французької. Була «Історія примхливого коханця»: він опинився в обіймах блідого привида покинутої коханої, коли збирався обійняти наречену, якій дав обітницю. Була розповідь про грішного засновника роду, чия нещасна доля полягала в тому, щоб дарувати поцілунок смерті всім молодшим синам приреченого дому, якраз тоді, коли вони досягали обіцяного віку. Його гігантську темну постать, у повних обладунках, як у привида батька Гамлета, але з піднятим забралом, опівночі освітлював місяць, що повільно просувався вздовж похмурої алеї. Постать ховалася в затінку замкових стін; але невдовзі ворота відчинялися, чулися кроки, двері кімнати теж відчинялися, він підходив до дивана, де сиділи прокляті юнаки, заколисані здоровим сном. Вічна скорбота була на його обличчі, коли він нахилився й цілував у чоло хлопців, які з тієї години в'янули мов зірвані квіти. Відтоді я не бачила цих історій, але описані там події такі свіжі в моїй пам'яті, ніби читала їх учора.

«Кожен із нас напише історію про привидів», — сказав лорд Байрон; і його пропозицію було підтримано. Нас було четверо. Шляхетний автор розпочав розповідь, фрагмент якої надрукував наприкінці своєї поеми «Мазепа». Шеллі, більш схильний до втілення ідей і почуттів у сяйві блискучих образів і в музиці наймелодійніших віршів, що прикрашають нашу мову, ніж до винаходу механізму історії, розпочав твір, заснований на ранньому досвіді свого життя. Бідолашний Полідорі мав якусь жажливу ідею про леді

з черепом, покарану за те, що вона зазирнула крізь замкову шпарину — я забула, що вона там побачила, але це її дуже шокувало; то було щось страшне; коли героїню довели до гіршого стану, ніж відомого Тома Ковентрі, автор не знав, що далі з нею робити й мусив відправити її до гробниці Капулетті — єдиного місця, яке їй підходило. Відомі поети, роздратовані банальністю прози, також швидко відмовилися від неприємного завдання.

Я почала *придумувати історію* — історію, яка конкурувала б із тими, що спонукали нас до цього заняття. Це мала бути розповідь про моторошні таємниці нашої природи, яка бентежить і змушує читача боязко озиратися, коли в нього холодне кров і пришвидшується серцебиття. Якби я цього не зробила, моя історія про привидів не варта була б своєї назви. Я довго думала, та все марно. Відчувала порожнечу й неспроможність до творіння, що є найбільшим лихом авторства, коли нудне Ніщо не відповідає на наші тривожні заклики. *Ви придумали історію?* — запитували щоранку, й щоранку я мусила принижено відповідати: «Ні».

Кожна річ мусить мати початок, якщо говорити словами Санчіні; і цей початок має бути пов'язаний з тим, що було раніше. Індуси дають світові слона, щоб підтримувати його, але змушують його стояти на черепасі. Потрібно смиренно визнати, що винахід полягає в творенні не з порожнечі, а з хаосу; передусім слід мати доступ до матеріалів: вони можуть надати форму темним, розпливчастим матеріям, але не здатні створити саму матерію. У всіх відкриттях і винаходах, навіть уявних,десь мусить промайнути згадка про історію Колумба та його яйце. Винахід полягає у здатності зацікавити особливостями суб'єкта, а також у вмінні формувати й видозмінювати запропоновані ідеї.

Довго точилися розмови між лордом Байроном і Шеллі, під час яких я була побожним, але майже завжди мовчазним слухачем. У одній з таких розмов

ішлося про філософські доктрини, поміж іншого, про природу земного життя: чи можливо його творити й поширювати. Поети обговорювали експерименти доктора Дарвіна (не те, що насправді зробив доктор чи те, що він сказав, а більшою мірою про йому приписане), який зберігав рештки макаронів у скляній скриньці, поки якимось незвичайним чином вони не почали довільно рухатися. Зрештою, чи не в такий самий спосіб було подароване життя кожному з нас? Можливо, трупи реанімуватимуть; гальванізм свідчив про щось подібне; можливо, істоту можна створити з частин, зібраних до купи, й наділити їх життєвим теплом.

Ця розмова затягнулася до півночі; навіть відьомська пора минула, перш ніж ми пішли відпочивати. Я поклала голову на подушку, але не спала, й не можна було сказати, що я думаю. Моя непрохана уява опанувала й спрямувала мене, дарувала низку послідовних образів, що виникали в свідомості, і їх яскравість перевершувала звичайні мрії. Я бачила — із заплющеними очима, але гострим внутрішнім зором — блідого студента складної дисципліни, який стоїть навколішки біля того, що він створив. Я бачила огидну подобу людини, що лежала на столі, а потім, під дією якогось потужного двигуна, виказала ознаки життя і зробила неприродний, механічний рух. Вона має бути жахливою, адже таким жахливим був би результат будь-яких людських спроб повторити чудове мистецтво Творця світу. Власний успіх налякав студента; сповнений жаху, він кинувся геть від огидної роботи рук своїх. Сподівався, що покинута напризволяще іскра, яку він запалив, згасне, що після такої недосконалої анімації істота знову перетвориться на мертву матерію і він зможе спати спокійно, впевнений, що мовчання могили назавжди погасить тимчасове існування огидного трупа, який він вважав коліскою життя. Він засинає, але прокидається, розплющує очі й бачить: жахлива істота стоїть біля його

ліжка, відкидає завісу, дивиться на нього жовтими, водянистими, але розумними очима.

Я з жахом розплющила очі. Ця ідея заволоділа моїм розумом, і мене охопив страх; я вже хотіла, щоб реальність стерла жахливий образ моєї фантазії. Досі це бачу: саму кімнату, темний паркет, зачинені віконниці; світло місяця проникає в щілину між ними, і я відчуваю, що за вікном розкинулося дзеркальне озеро, а над ним височать білі Альпи. Я не могла так легко позбутися своєї огидної примари; вона й далі переслідувала мене. Я мусила спробувати придумати щось інше. Повернулася до своєї історії про привидів — до моєї втомливої, невдалої історії про привидів! О! Якби я могла придумати таке, що налякало б читача так само, як я сама перелякалася тієї ночі!

Мені спала ідея, швидка мов світло та радість. «Я знайшла її! Те, що налякало мене, наведе страх на інших; і мені потрібно лише описати привида, який опівночі спустився на мою подушку». Вранці я повідомила, що *придумала історію*. Я розпочала той день словами: «*Похмурої листопадової ночі...*» й лише стисло окреслила жахи мого сну в яві.

Спочатку планувала написати лише кілька сторінок — стислу розповідь; але Шеллі порадив розвинути цю ідею. Безумовно, я не завдячую своєму чоловікові навіюванням жодного випадку й жодною хвилиною почуттів героїв, і все-таки, якби не його заохочення, історія ніколи не мала б того вигляду, в якому вийшла у світ. Ця заява не стосується передмови. Пам'ятаю, що вона цілком написана ним.

І зараз я знову бажаю моєму страшному творінню розквіту. Я люблю його, бо народилося воно в щасливі дні, коли смерть і горе були тільки словами, які ще ніяк не відлунювали в моєму серці. На кількох сторінках твору розповідається про численні прогулянки, поїздки та розмови, коли я не була самотньою; і моїм супутником